

Báthory István

születésének 400 éves fordulójára

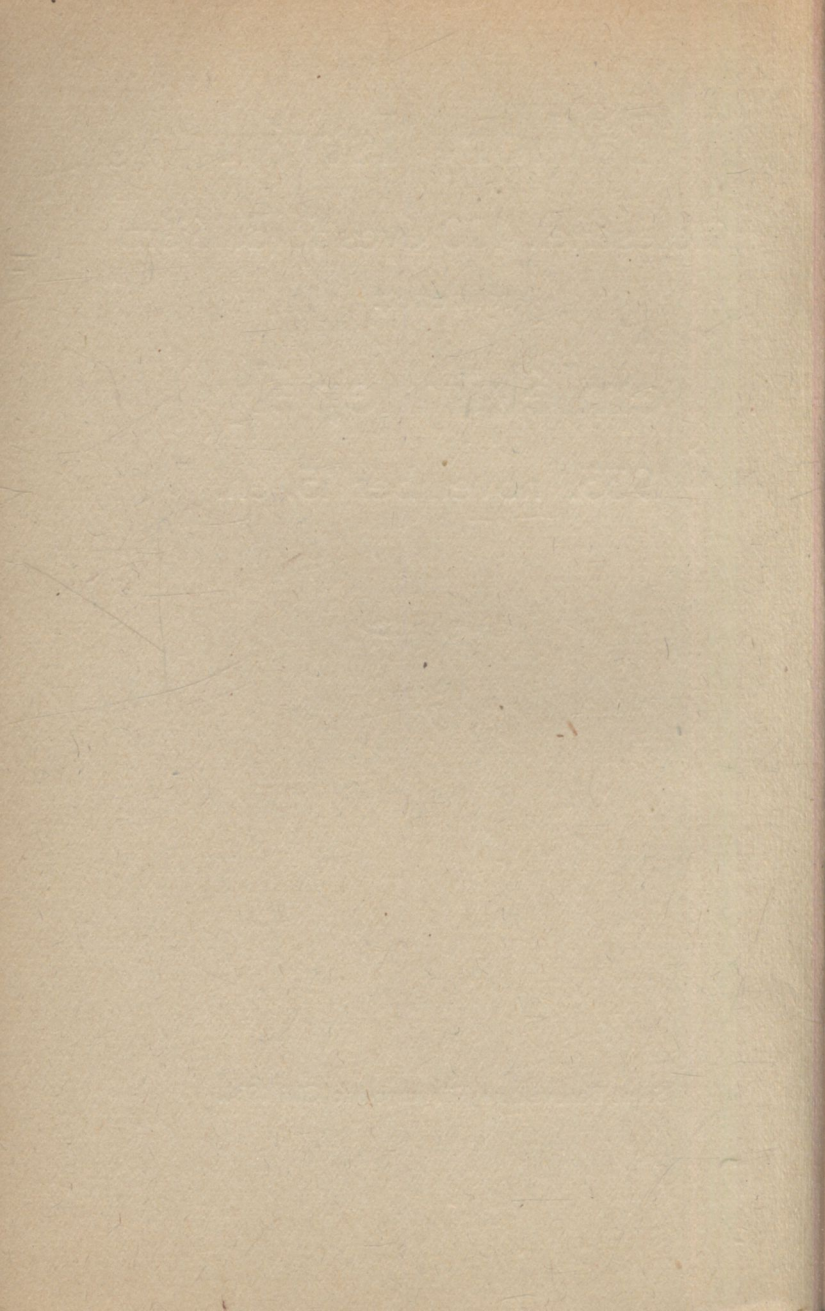
rendezett

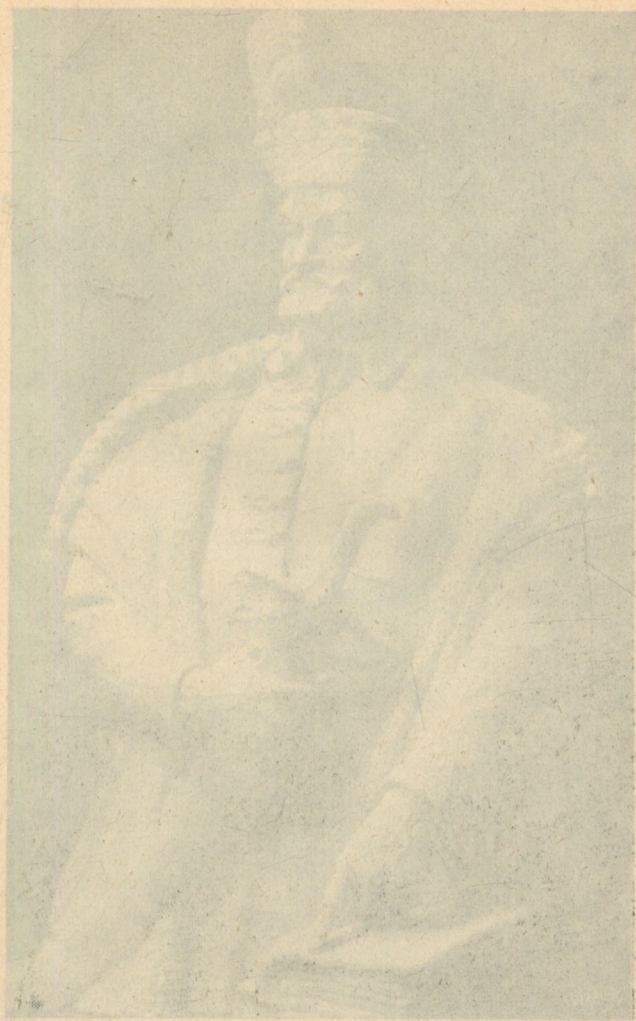
emlékünnepe

1933. november 15.-én.

Szent Bonaventura Könyvnyomda Cluj 1934.

Portrait of General Sir John Moore, 1791-1809

Báthory István, Vágó Gábor szobrász alkotása.

Báthory István

születésének 400 éves fordulójára

rendezett

emlékünnepe

1933. november 15.-én.

Szent Bonaventura Könyvnyomda Cluj 1934.

Bathory Istvan

születésének 400. évfordulójára

tanácsok

emlékkönyv

1955. november 15-én

Szent István-Értelmény Könyvtár, 1954.

Az erdélyi (alba-juliai) róm. kat. Egyházmegyei Tanács igazgatótanácsa *Báthory István* erdélyi fejedelem, lengyel király, a cluj-i róm. kat. főgimnázium, a Báthory-Apor szeminárium és egyéb kat. intézmények alapítója születésének 400 éves jubileuma alkalmából, a szemináriumi ifjúság közreműködésével Clujon, 1933. november hó 15-én, a délelőtt 10 órakor megtartott ünnepélyes istentisztelet után a róm. kat. főgimnázium dísztermében emlékünnepelet rendezett, melyen gróf Majláth G. Károly megyéspüspökkel az élükön az Egyházmegyei Tanács évi közgyűlésre összegyűlt tagjai, a lengyel kormány képviselőiben a bucurești lengyel követség titkára és katonai attaséja, valamint diszes közönség voltak jelen.

Az emlékünnepelet a következő sorrendben folyt le.

* * *

A Báthory-Apor szeminárium ifjúságából alakult énekkar bevezető énekszáma után *Dr. Gyárfás Elemér* szenátor, az Egyházmegyei Tanács világi elnöke az alábbi beszédet mondotta:

Püspök Urunk Önagyméltóságának megbízásából mai ünnepélyünket ezennel megnyitom és bemutatom a miniszterelnökség folyó hó 6-án 1540/933 szám alatt kelt iratát, melyben közli püspök Urunkkal, hogy a kormány a mai ünnepélyünkre képviselőül kiküldötte *Gusti* vallás- és közoktatási minisztert és *Șerban* kisebbségi alminisztert, akik azonban a közbejött kormányvál-

ság miatt ünnepélyünkre személyesen nem jöhetnek el s így csak távollétünkben fejezhetem ki köszönetünket azért a készségükért, hogy ünnepélyünkre el jönni szándékoztak és ezúton fejezem ki azt az óhajtásunkat, vajha mai ünnepélyünk is újból igazolhatná és megerősíthetné azt, hogy mi, erdélyi katolikusok a rend és a kultúra tényezői vagyunk, akik méltányoljuk és tiszteletben tartjuk úgy a múlt, mint a jelen vezető tekintélyeit.

* * *

E bejelentés után a lengyel kormány megjelent képviselőit e francia-nyelvű beszéddel üdvözölte :

J'ai l'honneur de saluer respectueusement les très estimés représentants du gouvernement de Pologne, en remerciant pour leur aimable attention d'avoir honoré notre fête par leur présence. Nous regretâmes beaucoup, que les circonstances ne nous permettaient pas de prendre part aux grands fêtes, tenus a Varsovie et Cracovie et nous nous ne pouvions pas exprimer nos sentiments de gratitude envers notre grand donateur devant son tombeau. Les grands mérites d'Etienne Báthory, premier fondateur de nos institutions, nous obligeaient quand-même de chercher et de trouver un moyen pour exprimer nos hommages envers cette grande personnalité historique. Ce sont les cadres modestes du fêtes d'aujourd'hui, dans les quels nous tâchons d'accomplir ce devoir et nous prions les représentants de la grande nation polonaise de rapporter a leur gouvernement, que la personne historique de ce grand roi de la Pologne est entourée aujourd'hui d'estime et d'admiration aussi dans son

pays natal et que les institutions catholiques, fondées par Lui, quoiqu'ils aient subi plusieurs transformations, au cours des siècles, existent et vivent aujourd'hui encore dans le même esprit catholique.

Nous remercions aussi aux autres représentant diplomatiques, qui nous rendaient l'honneur de participer à notre fête.

*

Ich begrüße besonders den deutschen Konsul Herrn Dr. Kauntz und danke höflich für die liebe Aufmerksamkeit.

Magyar fordítása a következő:

Tisztelettel üdvözlöm a lengyel kormány nagyrabecsült képviselőit s köszönöm azt a kedves figyelmüket, hogy megjelenésükkel ünnepélyünket megtisztelték. Nagyon sajnáltuk, hogy a viszonyok nem engedték meg, hogy megjelenhessünk a Krakkóban és Varsóban tartott nagy ünnepélyeken és nem fejezhettük ki a mi nagy jótevőnk iránti hálánkat ott, az ő sirja előtt. Báthory Istvánnak, intézeteink első alapítójának nagy érdemei mégis arra köteleztek minket, hogy megtaláljuk a módot arra, hogy e nagy történelmi egyéniség iránt kifejezhessük hódolatunkat. A mai ünnepély szerény keretei között igyekszünk ezt a kötelességünket leróni és kérjük a nagy lengyel nemzet képviselőit, jelentsék kormányuknak, hogy Lengyelország nagy királyának történelmi személyét ma is tisztelet és hódolat veszi körül az ő szülőhazájában is s hogy az általa alapított katolikus intézetek, ha a századok folyamán átalakulásokon is mentek át, ma is meg vannak és élnek ugyanabban a katolikus szellemben.

Köszönetet mondunk a többi diplomáciai képviselőknek is, akik ünnepélyünket megjelenésükkel megtisztelték.

Üdvözlöm különösen Dr. Kauntz német konzul urat s köszönöm szives figyelmét, valamint tisztelettel üdvözlöm Dávid magyar konzul urat is.

Bemutatom végül az apostoli nuncius levelet, kit szintén a politikai események tartottak távol s aki együttérzését meleg szavakban fejezte ki.

A beszéd.

Kortársaink közül leginkább ahhoz vonzódunk, akinek jellemvonásai *alátámasztják a mi saját céljainkat, megerősítik s igazolják a mi törekvéseinket is.*

Ugyanigy vagyunk a történelmi mult nagy alakjaival, akik közül az lép be életünkbe, annak szerepe és egyénisége válik *aktuálissá*, akinek pályafutása *analógiákat tartalmaz a jelen adottságai számára* s akinek sikerei vagy kudarcai a ma egyes törekvéseinek igazolásául szolgálhatnak.

A történelmi alakok eme aktuálitása mellett azonban *egyéni átértékelések* is érvényesülnek.

Mindegyikünk egyénileg is átszűri a saját nézőpontjai lencséjén a mult távolából felénk szűrődő fényt s a szinkép ama vonalai iránt mutat különös érdeklődést, melyek legközelebb állanak saját elgondolásainkhoz.

Báthory István történelmi alakját, születésének 400 éves fordulója mellett, az tette ma aktuálissá, hogy legnagyobb uralkodója volt a most újjászületett lengyel nemzetnek s az ő politikai hagyományai összeesnek Lengyelország mai vezetőinek célkitűzéseivel és számukra is iránymutatóul szolgálnak.

Mikor mi, erdélyi magyar katolikusok, a ne-

mes lengyel nemzet e nagy uralkodójának ünnepléséhez csatlakozunk, nemcsak a kegyeletnek és az együttérzésnek teszünk kötelességszerűen eleget Erdély egyik legnagyobb fiai iránt, hanem a magunk számára is levonunk tanulságokat, lerögztünk célkitűzéseket a Báthory István multjából, politikai pályafutásából és államalkotó működéséből.

Báthory Istvánról sok ismertetés és méltatás hangzott el eddig, s fog még elhangzani ezután; a mai napon is nálam hivottabb történet-tudós fogja tetteit és egyéniségét előnkbe állítani.

E pár bevezető szóban én megvilágítani óhajtánám azt a három szempontot, melyek engem egyénileg a legnagyobb hódolatra indítanak Báthory István állampolitikai és egyházpolitikai nagysága iránt.

1. Báthory István volt az *első erdélyi fejedelem*. Nemcsak ő viselte először ezt a címet – elődje, János Zsigmond, még magyar király volt – de ő volt az első, aki tudatára ébredt a mohácsi vész által teremtett helyzetben *Erdély öncéluságának*, szivós következetességgel igyekezett lerakni ennek alapjait s megvédelmezni a törökkel és a némettel szemben attól, hogy egyensúly helyzetéből kimozdittassék.

Maga a nagy Martinuzzi is, aki az özvegy királynéval, a kis János Zsigmonddal s a szentkoronával Erdélybe vonult vissza s itt megteremtette az önálló erdélyi államiság előfeltételeit, anyagi alapjait s szilárd kereteit, ezt az erdélyi államiságot csak *eszköznek s átmenetnek* tekintette a nagyobb cél, Magyarország egységének visszaállítása felé, amint ezt Ferdinánddal kötött különböző megállapodásai, közte a váradi béke is bizonyítják.

Martinuzzi tévedetts ez lett tragédiájának oka.

Báthory István ellenben világosan látott és szilárdan állott. Bár katolikus hite, magyar érzése, előző összeköttetései őt is Magyarországhoz vonzották, a leghatározottabban ellenállott minden ilyirányú kísértésnek, de viszont volt ereje és erélye ahhoz, hogy Konstantinápoly felé is megvédje függetlenségét. Vállalt bizonyos – inkább barátsági szerződés számba menő – erkölcsi függést a császár-királyal szemben s vállalta a töröknek a 10.000 arany adót s amikor belső ellenfelei kényszerhelyzetbe szoritották, ezt 15.000 aranyra is felemelte, de *országát s önállóságát s öncélúságát sok-sok tapintattal, bölcseséggel s páratlan eréllyel mindig meg tudta védelmezni.*

Báthory István ezzel lefektette alapját annak a bölcs erdélyi politikának, mely akkor egyedül helyes volt s amelyet követni kellett, amíg – 150 évig – fennállottak az adott erőviszonyok a két szembenálló világbirodalom között. Azok az utódai, akik ehhez a politikához ragaszkodtak – Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Apafi – nyugalmat s fejlődést biztosítottak Erdélynek; akik pedig ettől eltértek – Báthory Zsigmond, II. Rákóczy György – bajt és szenvedést hoztak magukra és az országra.

Báthory István állampolitikai koncepciója s az az eréllyel párosult bölcsesség, mellyel ezt életbehívta és érvényesítette, klasszikus példája lesz mindenkor a *történelmi reálítások s politikai adottságok mesteri meglátásának és kihasználásának.*

2. Báthory István erős, meggyőződéses katolikus volt s az Apostoli Szentszékhez fiúi hűséggel ragaszkodott. Meghatóak azok a levelei, melyeket a Szentszékhez intézett és élesen ki-

domboritják erős katolikus lelkiületét a Szentszék különböző megbizottaival s főként egyes kimagasló jezsuitákkal folytatott levelezései.

A Szentszék hivatalos közép-európai politikája azonban akkor még egészen a német-római császárság eszmekörében mozgott s a katolicizmus világi képviselőjeként a Szentszék előtt elsősorban a Habsburgok állottak. A Szentszéknek ebbe a világpolitikájába nehezen illett bele a Habsburgokkal szembenálló s némileg török hűbéresnek tekinthető Báthory István erdélyi fejedelem érdemeinek nyílt elismerése s törekvéseinek fenntartás nélküli felkarolása. A Szentszéknek Báthory Istvánhoz intézett irataiból minduntalan kiütközik az a tartózkodás és óvatosság, melyet ráparancsolt a Habsburgok világpolitikai helyzete s amely Báthory Istvánnal szemben nem engedte meg azt az őszinte mélységet, melyet ez az egyház ügyei körül kifejtett buzgóságával méltán kiérdemelt volna. Amíg a lengyel trónra nem került, a Szentszéktől még a megszólításban is csak a vajda cím járt neki, melyet a császár- király sem kifogásolhatott.

Báthory István katolikus államférfiúi nagyságát semmi sem bizonyítja fényesebben, mint az, hogy bár éreznie kellett a Szentszéknek a Habsburg-világhatalom iránti lekötöttségét s ebből folyóan vele, mint e világhatalom ellenfelével vagy legalább is azon kívülállóval szemben való tartózkodását, megtudta érteni ezt a helyzetet és nem tántorodott meg sem hitében, sem a Szentszék iránti hűségben, sem az egyház ügyei iránti buzgóságban.

3. Mikor Báthory, a katolikus uralkodó, Erdély trónjára lépett, *Erdély majdnem teljesen protestáns volt már.*

Hogy ilyen helyzetben katolikus létére az ország trónjára juthatott, már magában is bizonyítja nagy államférfiúi kvalitásait, melyek révén bizalmat tudott kelteni az akkor egymással élesen szemben álló más hitűek előtt is. Fokozott mértékben igazolja e kiválóságait, hogy ezt a bizalmat uralkodása egész tartama alatt nemcsak megőrizte, hanem szinte korlátlanra fejlesztette.

Hogy milyen bizalmatlansággal kellett megküzdenie, arranézve jellemző történetiróinak az a feljegyzése, hogy gyóntatóját világi ruhába „kiöltöztetve“ kellett tartania s vadászat ürügye alatt ment misét hallgatni.

S e bizalmatlanságot sikerült nemcsak leküzdenie, hanem elérte azt is, hogy alig tíz évvel később a cluji jezsuita-kollégium alapítását az akkori erdélyi közvélemény már az ország kultúrnívójának emelése érdekében véghezvitt alkotásnak tekintette s e kollégium első növendékei között protestáns papok fiai is számosan jelentkeztek.

Báthory Istvánnak hithűséggel párosult bölcs mérséklete megvetette alapját annak az erdélyi egyházpolitikának, mely a *saját egyházához való feltétlen ragaszkodás s ennek odaadó szolgálata mellett mindig becsülni tudta mások hitét, meggyőződését s a más hit elvi alapjain álló kulturális intézmények szentségét és sérthetlenségét.*

Ez a három: az erdélyi öncéluság világos meglátása, a Szentszékhez kedvezőtlen külsőségek között is feltétlen hűség s az erdélyi vallásszabadság bölcs tiszteletbentartása – azok a

főerényei Báthory Istvánnak, melyekért mi ma hódolattal hajlunk meg nemes alakja előtt.

*

Az ünnepi beszéd elhangzása után *Pferschy Tibor* orvos-szigorló, *P. Jánossy Béla* **Báthory emlékezete** c. alkalmi ódáját szavalta el:

*Hamvakba roskadt századok felett
Királyi sasként nyugtalan kereng
A múlttól ittasult emlékezet.
Mely az idők vak katlanába'porlott:
A pállott hamú felparázslik im'
És sűgárkévék izzó fényinél kap
A múlt halotti arca életet.
A feledés zord kripta-ajtaján
Emlékezésünk aranykulcsai
Megcsikordulnak frissen, biztosan,
S a mélyből, melyet századok takartak,
Kilép, időt, enyészetet legyőzve,
Kilép a méltó férfi – Báthory!*

*Nagy fejedelem, még nagyobb király.
Erdélyi sorsunk kormányosa egykor,
S dicső tetteknek foglalatja túlnan,
Hol egy szabadságvágyó nemzetet
Jött letiporni Észak kolosszusa.
Nagy fejedelem, s még nagyobb király,
De legnagyobb a hit páncélzatában,
Ő, a ragyogó „Miles Marianus“,
Ki máglyát gyújtott Isten nagy nevének,
Árvult hitének védő tüzekeket,
Lélek, sziv, elme kincse-örzetéért
Máglyát gyújtott az áldott áldozatnak
Lángokra váró szent oltárain!*

Péter szikláján, melyet háborogva
 Vívott a szennyes ár, keményen állt,
 Az égi Krisztust vallván s Máriát,
 Hű pátronánkat; vallván az örök,
 Megmásíthatlan egy-azon hitet,
 Melyre Krisztus világot épített!
 Ajkán nem űlt a némaság jege,
 Nem volt halott ábránd agyán a tett:
 Amint király volt hadak ormain,
 Királya volt a mondott szónak is.
 S az áldozatnak szent varázslatára
 Kövek mozdultak, falak emelődtek,
 A templomokban ének ívelődött,
 Kolostorokban ájtatos zsolozsma,
 Odvába visszabújt a sok-sok árny,
 Otthonra lelt a bágyadt tudomány,
 Az ifjú lélek, mely a jót, nemest,
 A szépet csak titokban áhitotta,
 Lehányta végre koldus-köntösét,
 S a szellem biborába öltözött!
 Az ősi hitről szétpattant a béklyó,
 Szabadon szállt a tömjén ég felé,
 S az üldözött hit űzött gyermekére
 Rátűzhetett a hitszabadság fénye!

Meddő jelen, ti satnya, korcs napok,
 Mútassatok hát, óh mútassatok
 Mécsvilágú parányi kis jelet,
 Mely ily óriásokhoz ma elvezet!
 Mútassatok hűségre, áldozatra
 Halványan bár, – hozzá hasonlatost,
 Mútassatok, ki népe szent ügyének
 Sápadt, siralmas pusztulás után
 Újra gyújtotta hervadt csillagát!
 Idők lelkén még illat remeg-é?

Szülhet-e már ez aggott, renyhe kor
 Puha jelennek acélgyermeket,
 Ködös jövőnek gyémántférfikat,
 Ad-e századot átfogó, erős,
 Nagy, makulátlan, tiszta jellemet,
 Ki a fertőből kézen kivezet,
 Ki csüggedés porából felemel,
 Egyként király a szóban és a tettben,
 A hitben, gondolatban, érzületben,
 Ki nagy céloknak adja életét,
 Mely alkotások lázában felég,
 Ki tiszta törvényt tettekkel tud irni,
 Példát ad, ihlet, éltet, bátorit, –
 Adsz-e nekünk Ég, még egy Báthoryt...?!

Hamvakba roskadt századok felett
 Királyi sasként nyugtalan kereng
 A múlttól ittasult emlékezet.
 Négy századhossza kerengés után
 E szent órában ime megpihen,
 Mert megtalálta, kit a gördülő
 Idők árjában vágyón keresett.
 Kis ámulók az óriás előtt,
 Nagy szellemednek apró gyermeki:
 Mi is sas-szárnyak erején repülünk
 Százados emlék szivárvány-ívén át
 Termékenyítő szellemed felé!
 Hitünk, erőnk, amely fogyatkozik,
 Reménykedésünk, mely agónizál,
 Életünk, melyre üszkös pernye hull:
 Megölhetetlen, szent riadozással
 Dicső nevednek ércét zeneti,
 S harsogja büszkén, élet-ittasan,
 Hogy a miénk, miénk vagy, Báthory!!!

Dr. Bitay Árpád alba-juliai teológiai tanár előadása következett ezután **Báthory egyénisége** címen, miután az előadó előzőleg a lengyel vendégeket rövid lengyel szövegű beszéddel köszöntötte. Az előadást alább adjuk egész terjedelmében.

*

Négyszáz évvel ezelőtt, 1533 szeptember havában két olyan uralkodó született, akinek élete és történelmi szerepe mély nyomokat hagyott Európa nagyrészének vallási és politikai életében. Ez a két uralkodó az angol Erzsébet s a magyar Báthory István volt. Erzsébet 1533 szept. elején született; Báthory három héttel később, ugyanazon hó végén. Erzsébet Európa legnyugatibb országaiban támadta a kath. egyházat. Üldözései során mintegy 100 hitéhez ragaszkodó buzgó katolikust ki is végeztetett. Báthory István erdélyi fejedelem s lengyel király Európa középső és keleti részén nagy támasza, áldozatos helyreállítója és megerősítője lett az angol Erzsébettől elnyomott katholicizmusnak. Nélküle, az ő történelmi szerepe nélkül, aligha volna meg a folytonosság az erdélyi katholicizmus multjában s a lengyelországi is sokat veszített volna.

Báthory István tridenti szellemű uralkodó.

Báthory István világtörténelmi egyénisége tökéletes harmóniába olvasztotta az eredetével, születésével elválaszthatatlanul összefüggő ethnikumot a vonzó humánummal. Az az erő, amely ezt a felsőbbrendű harmonizáló műveletet létre tudta hozni, a katholicum volt és pedig a tridenti nagy zsinat célkitűzései szerint munkálkodó, építő katholicum. Ő volt a legelső, nagy ural-

kodó, aki a tridenti zsinat szellemének terjesztésére, céljainak megvalósítására szentelte egész erejét. Ezért állott olyan közeli, jó viszonyban ennek a szellemnek a hordozóival: a jezsuitákkal. Ezért karolta fel az oktatás és a nevelés érdekeit, hiszen a tridenti zsinat a papképzés s az ezt előkészítő általános nevelés és oktatás új alapokra való fektetésében látta és jelölte meg a katolicizmus újból való megerősödésének legbiztosabb eszközét és emeltyűjét. Ezzel a céllal alapította s bízta a jezsuitákra Lengyelországban és Erdélyben egyaránt a kollégiumokat és a szemináriumokat. A kollégiumok közül négynek volt nagyobb vidékekre kisugárzó rendeltetése. A rigainak az uralma alá tartozó legészakibb, balti vidékekre; a polockinak kelet és délkelet felé; a kolozsvárinak Erdély s a teljesen ki nem épült, létre nem jött nagyváradnak a török uralom alatt álló szomszédos vidékekre. A tridentinum hatása alatt megíjodott, megerősödött kath. szellemmel Báthory István mindjárt frissiben, 1565–67-ben ismerkedett meg, amikor Miksa király a nemzetközi jog ellenére, mint erdélyi követet két évig fogságban tartotta. Fogságában a másfél évtizeddel azelőtt keletkezett bécsi jezsuita rendház tagjai (köztük talán Szántó-Arator István is) gyakran felkeresték, vigasztalták s bevezették a tridenti szellembé, amelybe buzgó kath. nevelése alapján hamarosan egészen beleélte magát. Az erdélyi fejedelmi trónon töltött nehéz öt év alatt, a külső és belső akadályok, főleg a trónját állandóan fenyegető Békés-féle trónkövetelés miatt, nem tehetett sokat ebben az irányban. De későbbi nagy alkotásainak kiinduló pontja, a jezsuiták betelepítése akkor is állandóan foglalkoztatta, úgy, hogy már a szent-

életű V. Pius pápa is megdicsérte ezt a buzgóságát. Békés legyőzése s a lengyel trónra való emelkedése után kezdhette meg tridenti szellemű alkotásainak felemelő sorát, amelyeknek központi eszméje a papképzés s az azt megelőző általános nevelés és oktatás tridenti szellemű megteremtése és újjászervezése volt, úgy lengyel földön, mint Erdélyben, jezsuita kollégiumok és szemináriumok alapítása révén. A tridenti szellem és célkitűzések jegyében fűződött olyan szorosra, meghitté barátsága a világhírű jezsuita diplomatával, *Possevino*-val, aki a pápa nevében, a tridentinum szellemében már több kollegiumot, illetőleg semináriumot szervezett volt akkoriban (kevéssel azelőtt Olasz földön és Dél-Franciaországban, majd meg Cseh- és Morvaországban, Svéd- és Lengyelországban). Ezért küldte őt 1583 tavaszán Erdélybe, hogy értékes tapasztalatai alapján itt is megszervezze – az ő és a pápa nevében és közös költségén – ennek a most ünneplő szemináriumnak az ővét. (Possevino erdélyi tapasztalatai, forrástanulmányai és a Báthory Istvántól kapott felvilágosítások alapján egy terjedelmes, szép olasz művet írt Erdélyről.) A tridentinum szellemében kifejtendő hatásos tevékenység végett akarta megnyerni, Lengyelországba hívni, kora leghíresebb jezsuitáit: az olasz *Bellarmin*-t, a spanyol *Toledo*-t és *Maldonado*-t. Ez az óhaja azonban nem teljesülhetett. A tridentinum szellemébe való elmélyedés végett tervezte azt is, hogy unokaöccsét, Báthory Endrét, a tragikus véget ért későbbi biboros-fejedelmet, pár évre leküldi Olaszországba, hogy ott *Borromei Károly* oldalán gyakorlati, tridenti szellemű főpásztori kiképzésben részesüljön s azután Bolog-

nában *Paleotti Gábor* bíboros, híres egyházjogász mellett az egyházjogban is alapos ismeretekre tegyen szert. Borromei Szent Károly a Rómából hazatérő Báthory András bíborossal meleghangú levelet s egy elefántcsont feszületet is küldött Báthory Istvánnak, aki a levél szerint „in causa Jesu Christi non solum a hominibus laudem consequi, sed etiam a Deo gratiam inire videatur“. Az elefántcsont-feszületet azért küldte, hogy Az, Aki iránt való szeretetből a király lángol és ropant harcokat vív, ilyen jelképben legyen szeméi előtt, vezérként a hadban, moderátorként a békében, menedékként a balsorsban, ékességként a szerencsében. Báthory életét és egyéniségét, sub specie aeternitatis, úgy jellemezhetjük röviden, hogy ő volt az első, igazán tridenti szellemű uralkodó, sőt a világtörténelemnek mindmáig legtridentinusabb szellemű államfője. Teljesen megértjük tehát s igazat adunk V. Sixtus pápának, hogy Báthory korai haláláról értesülve, így kiáltott fel: „Lelkemet nagyon megrázta a fájdalom, melyet e nagylelkű, vitéz és katolikus király elvesztése fakasztott... Szüntelenül nagy célokra törekedett ő... Sem félelem, sem kudarc el nem riasztotta a célbavett vállalattól s meg nem gyöngítette erélyét.“ Méltán beszélhetett így róla ez a nagy alkotó pápa, mert hiszen Báthory buzgó, katolikus szelleméről, érdemeiről elismeréssel, magasztalással nyilatkozott több levelében Borromei Szent Károly is, amint azt egyik ilyen leveléből előbb láttuk is. Possevino meg így összegezte volt Báthory uralkodásának, katolikus buzgóságának nagy jelentőségét a pápához írott jelentésében: „A lengyel király életét és jóakarátát értékesítenünk kell, mert általa megnyílhatnak előttük Észak és Kelet kapui.“

Báthory eredetének, származásának ethnikumát, hungarikumát nem hangos, nem hangzatos szavakkal hanem mélyről fakadó vallomással és összhangzó tettekkel mutatta ki. Örömmel emelte ki, állapította meg a lengyel népről, hogy „nagy szeretetet mutat az mi nemzetünkhöz.“ Örömmel hangoztatja, ennek a cluji szemináriumnak az alapító levelében is, hogy a pápa, XIII. Gergely is „szeretettel és bőkezűséggel (charitas et liberalitas) viseltetik „in gentem nostram Hungaricam.“ Ő maga pedig többször tett vagy írt le ilyen kijelentéseket: „Ha én nemzetnek használhatnék, a halál is édes volna nekem.“ Vagy: „Bizony halálommal is kész volnék megpecsételni az én hazámhoz való szeretetemet.“ Végredeletében, a minden földi hiúsággal való leszámolás komoly órájában is, így ír: „Mennyivel tartozom hazámnak s kedves rokonnaimnak, nagyon jól tudom. Amaz nemcsak szült, hanem nevelt is, Isten után saját kezén emelt a mostani polcra s minden súlyos háborúban bőven ontott vért az én dicsőségemért. Ámbár mindezek már természetük szerint olyanok, hogy semmiféle viszonzással nem kárpótolhatom, mégis kölcsönös szeretetünk jeléül, saját pénzemből, melyet néhány hét múlva a muszka foglyok kiváltásáért kapni fogok, Erdély közhasznára 96,000 forintra rúgó összeget ajándékozok.“ A kolozsvári kollégium 1581-es alapítólevelében is panaszosan emlegeti, hogy „nostrae gentis homines“ ha alaposabb főiskolai kiképzésben akarnak részesülni, költséges, nagy külföldi utakat kénytelenek megtenni. Ennek az akadálnak az elhárítására, amit különben általában csak gazdag

Báthory István szobra Páduában. (Fiatalkori kép.)

szülők gyermekei tudnának megtenni, alapítja a kolozsvári jezsuita kollégiumot. Ez a-hogy egy egészen mai, divatos kifejezéssel éljünk – „nemzetiszociális“ cél az alapítás egyik fő motivuma. A másik: „ut cultus divinus, verus et germanus“ régi tisztaságában megmaradjon erdélyi alattvalói közt s vége szakadjon a vallási tévelygéseknek, („in depellendis erroribus religionis“.) Két évvel később, a szeminárium alapító levelében, a nemes indító okok, a vallás-erkölcsi, hitvallásos motívumok mellett ezt is megjegyzi: „postremo peculiari etiam quodamgentis nostrae Hungaricae amore incitati“.

Faji, nemzeti érzése nem sértő,
nem kizárólagos.

Egész élete egyben azt is bizonyítja, hogy faji, nemzeti érzése nem volt sértő és kizárólagos. A nemzeti gondolatnak ilyen jellege különben abban a rendi korban még nem észlelhető sehol. Idáig csak a XIX. sz.-ban jutott el.

Hisz az említett kollégiumba és szemináriumba sok másvallásút és nem magyart is felvettek, ha oda bekiváncozott. Így vették fel pld. az akkori g. kel. román püspök kérésére az ő unokáját is.

Braunsberg, Wilna stb. kollégiumában lengyel és magyar tanulók mellett svéd, dán, litván, orosz, rutén sőt tatár ifjak is tanultak ingyen vagy kedvezményesen. Possevinoval együtt azt is tervezte, hogy a wilnai kollégiumba erdélyi román ifjakat is visz ki. Seregében erdélyi és moldvai románok is vitézkedtek. (Radul, Neagul, Muresan, Dumşa, Opra, Stanciul stb.), akiket zsoldemelésben és más jutalmakban csak úgy részesített, mint lengyel és magyar katonáit. Közülök Răz-

van később Moldva fejedelme lett. A szászok nagyrahatott későbbi vezér-emberének, Huet (Süveg, Pileus) Albertnek lakodalmán (1575 Nagyszében) külön követtel (Rácz Mihály) képviseltette magát s küldött neki szép ajándékot. Ennyire felismerte és nagyrabecsülte a tehetséget a más faj, a más nép, másvallású fiatal polgár fiában is. A Havasalföldről Erdélybe származott árva fejedelmi leánnyal, Zamfirával szemben is kegyes és jóindulatú volt. Zamfira második férje egy Erdélyben élő lengyel főúr: Niezowski Szaniszló volt. Zamfira az erdélyi g. kel. román egyházat melegen pártolta és támogatta.

A kortárs Szamosközi írja, hogy Radu Buzescu a dúsgazdag, havasalföldi főúr, Báthory István alba-juliai udvarában nevelkedett mint étekgó nemes apród; ott tanult meg magyarul s lett magyarbarát. Egy negyedszázad múlva nemes lelkével jótékonyan mérsékelte, irányította Erdélyben Vitéz Mihályt, (azt sürgetve, hogy szerettese meg magát a nemességgel). Ő temette (feleségével együtt) Havasalföldön a tragikus halált halt Vitéz Mihály fejét.

Humánus lelkülete.

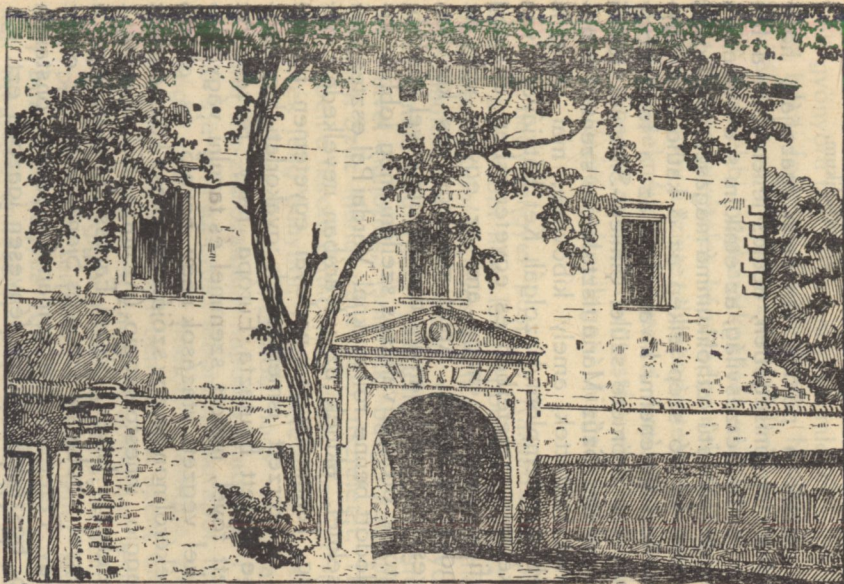
Humánus, szép vonás Báthory egyéniségében az a szeretet és figyelem, amellyel vitéz katonáiról gondoskodott, akiket különben szigorú fegyelem alatt tartott s ha hűtlenül ellene fordultak (Kerelőszentpál) nagyon példásan büntetett is. Lengyelországból Erdélybe hazatérő katonáit adománylevelekkel, adómentességekkel stb. látta el, vagy ilyesmiket kért számukra bátyjától, az Erdélyt kormányzó Kristóftól, majd ennek halála után a kiskorú Báthori Zsigmond helyett intézke-

dő kormányzótanácstól. „Ez szegény legénynek, Vékás Péternek, kinek az mi szolgálatunkban Ples-tovia alatt féllábát ellőtték,“ 16 forint évjáradé-
 kot adatott. Egykori lázadó alattvalója, a maros-
 széki Dósa Mihály, Békés Gáspár volt katonája,
 Báthory hűségére térvén, az egyik orosz vár ost-
 románál elesett. Itthon Erdélyben anyja, felesége
 és gyermekei nagy nyomorba jutottak, mivel Dó-
 sa Mihály, mint lázadó, udvarházát is elvesztette.
 Amint Báthory az árvák nyomoráról értesült, tit-
 kárával levelet íratott Erdélybe bátyjának, Kristóf-
 nak, hogy adassa vissza nekik az udvarházat,
 hogy „ne kényszeríttessenek bujdosásban élni“. Mikor a titkár aláírás végett bemutatta a leve-
 let, a nagy lengyel király sajátkezűleg még ezt
 írta rá: Ugyan igen kérem Kegyelmedet, ne had-
 ja Kegyelmed az szegény árvákat...“

Emberszerető, nemes lelkét szép megvilá-
 gításban mutatja be az a tény is, hogy mikor
 egyik nagyobb birtokát (satu-marei) elveszti, a
 lakósok szomorúan emlegetik, kívánják vissza
 az ő szelid uralmát. Ugyancsak Satu-Mare vidé-
 kén, még erdélyi fejedelemsége előtt, mint had-
 vezér, ostrommal meg hódított egy várat. Mikor
 az elfoglalt vár parancsnoka családját el akarta
 szállítani s nem kapott sehonnan kocsit, Báthory
 a magáét adta át neki.

Egykori halálos ellenségének, Békés Gás-
 párnak, aki őt erdélyi trónjáról háborúval, haddal
 is le akartata szítani, lengyel király korában tel-
 jesen megbocsájtott; magasrangú parancsnoksá-
 got bízott rá; a táborozások alkalmával sátorát is
 megosztotta vele. Halála után meg bőkezűen gon-
 doskodott a fia neveléséről.

Érdekes lesz megemlítenünk róla azt is, hogy

A Simleul-Silvaniei Báthory-vár kapubejárata.

mint lengyel király oltalmába vette a zsidókat az ellenük emelt vérvád és következményeivel szemben.

Egyéniségének harmónizáló ereje:
a katolikum.

Ezek a példák fényesen igazolják, hogy Báthory egyéniségében, acélos jellemében a fajis az emberi érzésvilág, az etnikum s a humánus nemes ötvözetű katolikummal magasztosult. Egész életére kiható szép jelkép az ő katolikus, egyházvédő történelmi hivatásáról az a tény, hogy születése örömeire szülei Şimleul-Silvaniei festői magaslatra Szűz Mária tiszteletére szentelt templomot építtettek, amely kibővítve, mai napig is plébániai templomul szolgál. Két bátyjával olyan tökéletes szeretetben és egyetértésben élt még férfi korában is, hogy ami az egyiké volt, az mindhármuké volt. Apját már egyéves korában elvesztette; édesanyját tizenhárom évvel később. A tőlük örökölt vallásos szellem még jobban kifejlődött benne rokonuknál Várdai Pál esztergomi érseknél, akinek az udvarában nevelkedett pár évig. Tanulmányait a padovai egyetemen fejezte be s szerzett ismereteinek gyakorlati kiegészítése végett beutazta Európa nagy részét. Az érett fővel, nyitott szemmel és tanulni vágyó lélekkel végzett utazások nagy nevelő és oktató értékéről mondja egy szójátékos olasz közmondás: Viaggio, innesto saggio. (Az utazás bölcsbeoltás). Széchenyi István, Bölöni Farkas Sándor, vagy a lengyel Sobieski János és Sienkiewicz, az orosz Nagy Péter cár, a román Golescu Constantin stb. beszédes példája fényesen igazolja ezt.

Erdélybe visszatérve, a reformáció hirtelen terjedése következtében elárvult katolicizmus lovagias, bátor védőjének tekintették. Mikor (előbb

már említett) bécsi követsége alatt fogságba került, csak akkor merték dekatholizálni az albai és a oradeai székesegyházat, összerörve ebben az utóbbiban Szt. László XII. sz.-beli gyönyörű fehér már vány-síremlékét is. A két éves bécsi fogság jellemfejlesztő hatását, a jezsuitákkal s rajtuk keresztül a tridenti szellemmel való közelebbi megbarátkozását szintén jeleztük már. Báthory kivételes képességeinek legszebb elismerése, hogy a szinte teljesen protestánsá lett Erdély fejedelmévé választotta, ami egyben nem kisebb dicséret az akkori protestáns erdélyiek józan megfontolására, tárgyilagos, higgadt mérlegelésére is.

A nagy lengyel püspök, *Karnkowski Szaniszló*, a későbbi híres lengyel primás és *Kosztka Szt. Szaniszlónak az édesapja* (Pádovában Báthory volt tanuló társa) épen azért voltak legnagyobb hívei annak, hogy Báthoryt a lengyel trónra emeljék, mivel hallották, ismerték buzgó katolikus jellemét, Szűz Mária iránt való tiszteletét. Hisz Erdélyben a három Báthoryt „*milites Mariani*”-nak nevezték félig gúnyból, félig tiszteletből s azt is tudjuk Báthory István életéből, hogy az olvasót s Mária kis-zsolozsmáját naponta elmondta. Possevino írja róla az orosz táborozás korából, hogy Őfelsége minden nap, mielőtt nyeregbe ülne, szent misét hallgat. 1581-ben húsvéti szent áldozását végezve, a varsói nagy templomban térden állva hallgatta végig a misét, a pápai nuncius s egy püspök közt térdelve: „Nem lehet leírni, mily buzgó és kegyes volt Őfelsége az eretnek megcsínyezésére, a jó katolikusok lelki épülésére.” Fejedelmi, királyi teendőinek buzgó ellátása mellett arra is talált időt, hogy tanulmá-

nyozza a Szentatyákat s a hitvitázó irodalmat.

Egykori pádovai tanulótársa, majd pécsi püspök, Dudics András, az ő lengyel királysága alatt, ott élt mint aposztata Lengyelországban. Az ő egyik, Szentháromság ellenes művét olvasva, annyira felingerült a nagy király, hogy sajátkezűleg dobta tűzbe a megbotránkoztató könyvet.

Felismerve a sajtó nagy jelentőségét, állandóan sürgette a jezsuitákat, hogy ügyes kivonatos kiadásokban, tegyék közkinccsé a Szentatyákat s a Római Katekizmust. E célból nyomdát is adott nekik Krakóban, ahol lengyel és magyar műveken kívül német, svéd, rutén, görög szövegeket is nyomtak s a Káté román kiadását is tervezték.

Mint buzgó katolikus, legnagyobb kincsnek a hit ajándékát tartotta s igyekezett másokat is a kincs értékére figyelmeztetni, birtokába juttatni. De sohasem erőszakkal, hanem a lelki, a szellemi meggyőzés nemes fegyvereivel. Megkapó példa erre a már előbb említett Huet (Süvegh, Pileus) Albert akkor már szász comessel és szebeni királybiróval való esete. Huet egy követség élén 1583-ban járt kint Báthorynál, hogy az erdélyi szászok akkor összeállított jogi gyűjteményét, codexét (Eigen-Landrecht der Siebenbürger Sachsen) a királlyal jóváhagyassa. Ami meg is történt s ez a Báthorytól jóváhagyott szász jogi könyv 1853-ig volt érvényben. Huettel Báthory ez alkalommal hosszasan elbeszélgetett, elvitatkozott vallási kérdésekről is, majd meg sajátkezű beírásával neki ajándékozott egy akkoriban az ő költségén és megrendelésére készült jezsuita munkát: Socolovius Szaniszlónak: *De verae et falsae Ecclesiae discrimine. Cracoviae 1583. c. művét.* A királyi bejegyzés így szól:

„Stephanus Rex Poloniae Alberto Süvegh Judici regio Cibiniensi ad cognoscendam lutheranae sectae vanitatem... donavit.“ Ez a könyv Báthory bejegyzésével, ajándékozó soraival ma is megvan a sibiui Brukenthal-Muzeumban.

1600 főnyi, angol és skót katonákból álló csapata számára is nyelvüket értő papokat kért Rómából. Erdélybe és Livóniába olasz és hontalanná vált angol katolikusokat szándékozott betelepíteni a katolikusok erősítésére.

Erőszakot vallási, lelkiismereti kérdésben nem alkalmazott soha, híres, sokat idézett, emlegetett mondásának megfelelően: Az Isten három dolgot tartott fenn magának. Semmiből valamit teremteni, a jövőbe látni s a lelkiismereteken uralkodni. Türelmes, felvilágosodott gondolkozásmódját bizonyítja, hogy amint Erdély trónjára lépett, rögtön megszüntette az erdélyi románság erőszakos vallási reformálását, ami előde, János Zsigmond uralma alatt indult volt meg. Az erdélyi g. kel. román egyháztörténelem oly kiváló ismerője állapította meg ezt, mint Dr. J. Lupaş egyetemi tanár, volt miniszter. N. Jorga meg azt állapítja meg a románok egyháztörténelméről írott nagy művében, hogy (a Báthory István lengyel király irányítása alatt Erdélyt kormányzó) Báthory Kristóf „avea înţelegere şi cruţare pentru vechea lege românească şi cărtile ei sârbeşti“ (megértő és kiméletes volt a régi román hit és annak szerb könyvei iránt.) Báthory István még mint erdélyi fejedelem az erdélyi románok püspökévé nevezte ki a Moldvából Erdélybe menekült jeles krónikáíró Eftimie-t, amivel a János Zsigmond alatt megakadt román egyházi élet és szervezet újra megindult és kiépült.

A Simleul-Silvaniei Báthory-vár két fennmaradt bástyája.

Sándor havasalföldi és Petru Şchiopul (Sánta Péter) moldvai fejedelemmel barátságos, jó viszonyban élt. Sándor havasalföldi fejedelem egy századnyi segédcsapatot is küldött volt a Békés ellen küzdő Báthorynak a kerelőszentpáli csatába, Báthory meg Petru Şchiopul moldvai fejedelem támogatására küldött segítő sereget s fogta pártját több, ellene támadt trónkövetelővel szemben. A jó keresztény katolikus jó szomszéd is, mutatja Báthory példája.

Possevinoval és Szántó (Arator) Istvánnal együtt már ő felvetette a románság Rómával való vallási uniójának a gondolatát, a g. kath. román egyház létrejöttének eszméjét.

Bár ugyan csak közvetve, de mégis érdekes és fontos kapcsolata van Báthory Istvánnak a román irodalommal is. A Békés Gáspár katonájaként fogságába került híres magyar költőt, Balassa Bálintot nem tartotta elzárva, hanem szabad mozgást engedett neki, fejedelmi székhelyén és környékén. Balassa mint Isten-áldotta lírai költő így megismerkedett a román népköltésszettel s két dalát egy-egy román népdal dallamára írta, megjelölve, hogy ezen és ezen román dal dallamára kell őket énekelni. Ez a legelső, pontos tudósítás a román népköltészetről s létrejötté, keletkezése annyiban tulajdonítható Báthorynak is, hogy Balassával, mint foglyával olyan emberségesen és keresztény szeretettel bánt.

Mint buzgó, tridenti szellemű katolikus király feltétlen engedelmességgel viseltetett a Szentszék, a pápa iránt. Mikor veszedelmes ellenfelét, IV. (Rettenetes) Iván muszka cárt diadalmas harcokban, hadjáratokban leverte, a megrémült cár a pápát, XIII. Gergelyt kérte fel, hogy bírja

békekötésre Báthoryt. A pápa Possevino-t küldte a hadakozó felek kibékítésére, aki nagy feladatát, Báthory mérsékelt, a pápa óhajának engedő magatartása alapján, sikeresen meg is oldotta (1582.) A pápa ugyanis azt remélte, hogy az így megkezdett úton az oroszok vallási unióra lépnek Rómával s csatlakozni fognak azon tervezett kereszties hadjárathoz, amely Dél-Oroszország felől támadva, kiűzte volna a törököt Európából. A tervezett kereszties hadjárat vezére Báthory István lett volna az erdélyi, lengyel, magyarországi és a két román fejedelemség egyesült hadainak az élén. Az oroszokkal kötött béke nem volt népszerű a lengyelek közt, de Báthory a Szentatya nagy terveinek az érdekében, vállalta ezt a népszerűtlen lépést is.

Egyházas szellemét szépen bizonyítja az a tény is, hogy mikor a Clujon alapított jezsuita kollégiumnak két régi, a reformáció miatt üresen állott kolostort és egy templomot akart adományozni, ahoz előbb kikérte a Szentszék engedélyét és beleegyezését s azt is jelezte, hogy majd kérni fogja a Szentszékét, hogy a kollégiumot emelje igazi egyetemi rangra. A wilnai kollégium akadémiai rangra való emelése érdekében tényleg el is járt volt XIII. Gergely pápánál (1579.) Hasonló szellemben járt el akkor is, amikor az oroszoktól visszafoglalta Livóniát. (Livlandot.)

Ez a reformációig egyházi, lovagrendi terület volt. Báthory a közben megtörtént szekularizációval nem törődve, azt érvénytelennek véve, unokaöccsét, Báthory Endrét leküldte Rómába, hogy az ő nevében ünnepélyesen hódoljon a Szentatyanál Livlandért.

Az erdélyi katolicizmus nagy kérdése vég-

rendeletében is foglalkoztatta. Felhívja az erdélyi rendeket, hogy „az ősi kath. hitet ismét állítsák helyre, vagy legalább is a tőlem s testvéremtől behozottakba nyugodjanak bele.“ Az erdélyi kath. nevelés és oktatás érdekében ugyancsak végrendeletében köti unokaöccse, Báthory Zsigmond szívére: „mindenek előtt rád bízom és rád hagyom a cluji s az alba-juliai collégiumokat, melyeket atyád és én saját erőnkből, senkinek sérelme nélkül alapítánk, hogy azokat úgy oltalmazd és védjed, amennyire kedves előtted lelked üdvössége.“

Ugyancsak végrendeletében megemlékezett a lengyel királyság s a litván nagyfejedelemség területén lévő kolduló szerzetesekről is; meghagyta, hogy kocsi-lovait közöttük osszák fel. A grodnói templom és kollégium építésére, valamint a tőle újjá szervezett varsói kórházra is nagyobb összeget hagyott.

Mint buzgó, tridentinus szellemű katolikus király szeretettel igyekezett visszavezetni az Egyházba az aposztata szerzeteseket. Egy ilyen ex-franciskánusnak azzal is igyekezett megkönnyíteni ezt a visszatérést, hogy magára vállalta felesége és két gyermeke eltartását. Az udvarában történetírói minőségben élő velencei ex-augustinus szerzetest, Bruto (Brutus) János Mihályt is folyton sarkalta az Egyházzal való kibékülésre.

Nagyrabecsülte a tudást, a tudományt, de csak azt, amely közelebb vezet az Istenhez, a vallásos szellemű tudást és tudományt. Mert a lejtőre jutott, az Istentől elfordult embernek kegyetlen fegyver a tudomány, vagy amint még Goethe is elismerte, minden ismeret veszedelmes, ami felszabadítja szellemünket, anélkül, hogy

jellemünket megedzené. Ezt bizonyítja pld. lord Bacon élete is a Báthory után következő első, nemzedék korában.

A vallásos szellemű tudomány iránt érzett megbecsülésének beszédes bizonyítékai ismert kollégium alapításai. Polock vára ostromakor, mikor a becsapódó lövegek magasra dobálták fel a sátorában térdeplő király körül a megcsonkított, széttépett emberi testeket, fogadalmat tett a Szűz Anyának, hogy a vár bevétele után kollégiumot fog alapítani. Fogadalmát be is váltotta. Halálakor Lengyelországban 11, Erdélyben 3 jezsuita iskolát, illetőleg tan-és nevelőintézetet hagyott hátra. (A pultuskiban nevelkedett Báthory Endre és Jósika István). Lengyel ifjakat gyakran küldött át az erdélyi kath. iskolákba. Ezek közül névleg is ismerünk egy *Bilina* nevűt, amely névről érdekes lesz megjegyeznünk, hogy a Nobel-díjas nagy lengyel írónak, Reymontnak „Parasztok“ c. híres regényében is így hívják az egyik főalakot, annyira igazi lengyel név!

Huysmans Károly (1848-1907) a Zola-követőből lett holland eredetű, híres francia kath. író mondta, mikor halálos rákbetegsége csillapítására injekciókat akartak neki adni: „Tűrni akarom a megpróbáltatást, szenvednem kell, hogy mindenki lássa, hogy catholicismusom nemcsak irodalom volt“. Ilyen volt a Báthory István catholicismusa is. Vallásos édesanyja csepegtette belé fogékony ifjú lelkébe s vele élt, fejlődött egészen a sírig s emléke itt maradt az utókornak felemelő példaként. Vele volt a börtönben is, vele a királyi trón felségében is, mindig eligazítva, helyes útra vezetve őt.

Ilyen katonája volt Máriának, ilyen atlétája

volt Krisztusnak, ilyen tridenti szellemű uralkodó volt somlyai Báthory István, az erdélyi fejedelemség igazi megalapítója, Lengyelország muszkaverő nagy királya. Kortársa Cromer Márton híres lengyel püspök szerint: „In republica plus, quam rex. In templo plus, quam sacerdos.“

Igy áll előttünk fenséges alakja a kötelesség-teljesítés eszményi, keresztényi magaslátán. Gárdonyi szép közép-kori tárgyú történelmi regényében: „Az Isten rabjai“ c. művében, mondja az öreg Sicardus barát Jancsi fráternek, hogy a király is rab, a nemzet, az ország rabja, annak a javát munkálja szüntelen. Ezenkívül, mint mindnyájan, az Isten rabja is, amint a szép régi ki'ejezés mondja. Ez a rabság azonban nem szégyen, hanem dicsőség, szép keresztény sors és rendeltetés, érdemszerzési alkalom. Báthory ebben az értelemben igazi, tökéletes rabja volt Erdélynek és Lengyelországnak. Végrendeletében fel-emlegeti, hogy mennyire igyekezett királyi hivatásának megfelelni, hogy mekkora egyéni áldozatot hozott ezért s hogy mennyi kicsinyes akadály, hálátlanság érte életében. Bölcs megállapításként, életelvként teszi hozzá: „Minthogy a fejedelmek kötelessége, hogy rosszul halljanak és jól cselekedjenek, én is békével tűrtem soromat“.

A lengyel trónért hozott áldozatok közt az volt a legnagyobb, hogy megfosztatott „az utódok reményétől“, hogy Lengyelország békéje és boldogsága érdekében feleségül kellett vennie a kihalt Jagello-családnak nála csaknem egy évtizeddel idősebb utolsó nőtagját: Annát. Mellette nem állott tehát egy olyan bájos, megértő élet-társ és család anyja, mint Sobieski mellett „Marysenka.“

Minthogy nem szerette sem a pompát, sem a mulatságot, csak a kötelességteljesítés és a vallásos élet vigasztalásaiban keresett megnyugvást és üdülést. Udvara, palotája egyszerű volt, ahogy Kemény Zsigmond is bemutatja „Gyulai Pál“ c. regényének az elején, ahol kitűnő jellemzéssel azt írja Báthory külsejéről, hogy olyan volt, „mint egy ókori templom“, amelynek külső díszzeit, ékeket letördelte az idő s amelyben csak a főoltár maradt meg Jupiter Tonans szobrával.

Az akkoriban beteg, szenvedő testű Báthoryra kitűnően talál ez a külső jellemzés.

Egyetlen szenvedélye, szórakozása a vadászat volt. Néha napokig is űzte a vadat, Litvánia őserdeiben, amikor spártai egyszerűséggel, apróra tördelt nyírfagalyakon aludt s földre vert karrókra rögtönzött asztalnál étkezett. Azt is tudjuk életrajzából, hogy gyakran el-elszórakozott egy mókás beszédű katonája, dálnoki Péter Simon székely kópéságain, tréfás történeteiben.

Napóleon Szent-Ilona szigetén töprengve mondta, hogy eljöhét az idő, amikor ő „a hódító császár csak iskolai feladvány lesz“. Világtörténelmi szerepe megmenti ettől az ő emléket. Megmenti a Báthoryét is, mert művei, alkotásai és nagy lelki tulajdonságai az Élet Könyvébe irták be kitörülhetetlenül a nevét.

A francia, spanyol és portugál királyok címében különböző időktől fogva ott találjuk ezt is: „legkeresztényibb, legkatholikusabb, leghívebb király,“ Báthory korában mindezen külön-külön diszító címeknek ő, a legtridentibb szellemű uralkodó lett volna mindnek együtt legméltóbb viselője.

„Théphile Latour d’Auvergne (1743-1800) mint nyugalmazott tiszt egyik jó barátjának a fia helyett önként beállott közlegénynek. Napóleon „a francia köztársaság hadseregének első gránátosa“ kitüntető címet adta neki. Mikor pedig az egyik csatában (Bajorországban) elesett, szívét bebalzsamoztatta, az illető ezrednél hagyta s nevét is mindig olvastatta az ezred névsorában. Az elesett hős nevének olvasásakor az ezred zászlósa így felelt: „Il est mort, mais son coeur est entre nous!“

A Báthory István emlékét kegyelettel őrző erdélyi magyar katolikusok is ezt mondják: „Ő meghalt, de szive, emléke itt van közöttünk.“

*

A szemináriumi ifjúsági ének- és zenekar számai után az emlékünnepegy a Báthory-Apor szeminárium udvarán folytatódott ugyanazon közönség részvételével, ahol megfelelő ponton elhelyezve Báthori életnagyságot meghaladó mellszobra várt ünnepélyes leleplezésre. A lengyel kormány képviselői hatalmas élővirág-koszorúval fejezték ki kormányuk hódolatát a nagy férfi emléke iránt.

Dr. Balázs András pápai prelátnak, az Egyházmegyei Tanács előadója az intézetnek a szobrot következő beszéddel adta át:

Báthory István erdélyi fejedelem- és lengyel királyról való mai felemelő megemlékezés után az én feladatomban igen szűk körre egyszerűsödött le. Az én feladatomban csak az lehet, hogy szerény visszhangot adjak annak a mélységes hálának, melyre immár három és félszáz esztendő óta kötele-

zi Erdély katolikus értelmiségét Báthory István.

A halhatatlan emlékü fejedelem és király az Urnak 1583-ik, királyságának 7-ik évében Nepolicz várában kelt levelével, a keresztény vallás előmozdítása érdekében és magyar nemzete iránt való szeretete által is ösztönözve, (a latin szöveg szerint „pro ea cura et Studio, quod in promovenda religione Christiana libentissime impendimus, postremo etiam quodam gentis nostrae Ungaricae amore incitati“), egyetértve XIII-ik Gergely pápával, a nemes és szegény ifjak számára Clujon szeminárium alapítását határozta el. A szeminárium fenntartására Báthory évi 1000 aranyat, XIII-ik Gergely pápa pedig 15 éven keresztül évi 1200 tallért rendelt, – a jezsuita atyákra bízva e szeminárium vezetését.

Igy létesült a nagymultu nevelő intézet, első sorban arra hivatva, hogy szegény jó tanuló ifjaknak otthont adjon, a keresztény hit tanításai szerinti, gondos nevelést nyújtson jövő élethivatásukra.

Mennyi nemes törekvés, mennyi férfias akarat edződött meg e szent intézmény kebelében! Mennyi ős erő kelt szárnyra az ősi falak közül! Erről fényes tanúságot tehet Erdély vérrel és kultúrával megszentelt földjének sok évszázados multja. E mult eseményeinek kialakulásában kimagasló szerepe volt annak a sok ezer művelt férfinak, kik évszázadokon át e szemináriumból az ország különböző pontjaira, a hivatalok és méltóságok legszélsőbb fokozataiba hitet és lelkesedést, becsületet, egyszerűséget és kötelességtudást vittek magukkal.

Nem túlzott az a megállapítás, hogy a Báthoryszeminárium Erdély kultúrájának mindenha egyik várfoka volt, a honnan azonban nem a gyűlölet,

nem a szeretetlenség mérges gázait szórták a népek sorai közé, hanem a békés fejlődés, a keresztény felebaráti szeretet, a nemzetek között való testvéri megértés evangéliuma plántálódott a jövő nemzedékek lelkébe.

Évszázadok népeinek kegyeletével, az elhunyt és ma élő nemzedék hálaadó imádságaképpen hirdetem: „örökké áldott legyen azért Báthory István lengyel király, erdélyi fejedelem emléke“.

Évszázadok nemzedékeinek kegyeletét és háláját kívánta leróni az alba-juliai római katolikus Egyházmegyei Tanács, midőn, élén apostoli főpásztorával, ez év májusában elhatározta, hogy a jótevő nagy király és fejedelem emlékét, születésének 400 éves fordulója alkalmából, emlékművel örökíti meg s az emlék-művet itt, a nevét viselő intézetben helyezi el.

Az emlékmű elkészítésével Vágó Gábor szobrász-művészt bízta meg, ki a király és fejedelem történelmi alakját kőbe faragta.

Ime, itt az emlékmű! (Lepel lehull).

Legyen ez a szobor szimbóluma az élő hitnek, a tudomány és a kultúra szeretetének, amit oly jellemzően fejez ki a könyvekre mutató királyi kéz! Szolgáljon állandó alkalmul az elhunyt nagyok és jótevők iránt való kegyelet és hála ápolására! Mindenekfölött pedig legyen el nem évülő figyelmeztetés az itt nevelődő ifjuságnak, hogy csak hittel, tudással és bátorsággal lehet haladni az élet meredélyein, melyeket Báthory István oly csodálatos erővel és akarral hajtott hatalma alá!

Főpásztorom és az Egyházmegyei Tanács

A cluj Băthory-Apor szeminárium.

nevében átadom e szobrot a Báthory-intézet igen tisztelt vezetőségének. Szeretettel viselje gondját és ajánlja szerető gondjaiba az utánunk következőknek is, nemzedékről-nemzedékre.

*

Dr. Biró Vencel egyetemi magántanár, intézeti igazgató a szobrot az alábbi beszéddel vette át:

A hála érzései gyűlnek fel lelkünkben, amikor a szoborért köszönetet mondunk. Úgy érezzük, hogy a régi falak megélnékülnek s e szobor révén az intézet nagy multjával szorosabb kapcsolatot nyernek. Az intézmény alapítója 400 éves, a mostani épület 200 éves. Századok találkoznak tehát, hogy a nagy uralkodó dicsőségét hirdessék.

Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelem születésének négyszáz éves fordulója Lengyelországban és Erdélyben is megteremtette a maga emlékeit. A lengyelek fényes ünnepei sokoldalú megvilágításban domborították ki a nagy király képét, a visszaemlékezés melegében lelkesedéssel és hálával emlegették uralkodójuk nevét.

Erdélyben a tudományos egyesületek, társaságok s a katolikus iskolák felolvasásokkal, színelőadással, szavalatokkal áldoztak Báthory emlékének. A napi- és szépirodalmi lapok ünnepi cikkeket közöltek, a gyulafehérvári katolikus Egyházmegyei Tanács meg fűzetet íratott róla. A megemlékezések koszorujába a legszebb virágot ugyancsak a kath. Egyházmegyei Tanács fonta, amikor a fejedelemről szobrot készíttetett.

A szobron, amely *Vágó Gábor* szobrászművész kiváló alkotása, kőbe vésve jelennek meg az erények, amelyek a fejedelemnek minden időben tiszteletet és megbecsülést szereztek. Ez erényeket a lengyelek uralkodójuk sírfeliratán

néhány szóban kifejezően összegezték. Eszerint Báthory a háború és béke műveiben híres volt, vallásos, igazságos. Valóban uralkodóhoz illő erények. Mert uralkodónak mi lehet nagyobb eszményképe, minthogy alattvalóit megvédje, őket a béke áldásaival megajándékozza, a maguk igazában megtartsa s a vallásban példaadó legyen.

E feladatok megoldásában Báthoryt önbi-zalom töltötte el, amit a szobron a magához szoritott kard jelképez. Arcán nyugodtság, szemében remény, hogy uralkodói feladatát sikere-sen meg tudja oldani.

A béke műveinek feltárásában a szobron a jobb kar határozott mozdulatában van a hang-súly. E kar könyvekre mutat.

A könyv helye az iskola, amelyeknek eme-lésében Báthory Lengyelországban is, Erdélyben is csodákat művelt.

A könyv a tudomány jelképe, amely tuda-mányt maga is művelt és másokban is növelni iparkodott.

A könyv, ha úgy nézem, törvénykönyv, ameny-nyiben itt is, Lengyelországban is pártatlan igaz-ságszolgáltatásával tünt ki.

A könyvek száma kettő, mint ahogyan a Szentírás is két könyvből áll: az Ó- és Új Tes-támentumból. Így a fejedelem vallásszeretetére történik utalás, amelyből nagy elhatározásai nyer-tek életet.

Az ifjúság körében felállított szobor mindig emlékeztetni fogja az ifjakat arra, hogy jövőjük két dolgon fordul meg: a valláson és a tuda-mányon. A vallás és tudomány ugyanis az az erőforrás, amelyből lelki és testi szükségleteik kielégülést nyernek. A vallás megtölti a szívet, a tudomány az értelmet és megélhetést ad.

A szoborral a város egy művészi alkotással jött diszesebb. Erdély egy Báthory-emlékkel gazdagabb. A szobrot tehát, mint a Főhatóság ajánlóját, örömmel fogadjuk és azt tiszteletben tartjuk.

Az intézet ifjusága nevében *Slafkovits* Sándor, jogszigorló, szenior, ezt a beszédet mondta el:

Ez a mostani nagy ünnepség, a nagy Báthory István fejedelem szobrának a leleplezése, úgy érzem, a legmélyebb hatással mireánk lesz, akik ennek az intézetnek a tagjai vagyunk. Mert Báthory István nagyságának a felidézése, ennek a szoboravató ünnepségnek fényes külsőségei, fokozottabban ráébresztettek arra, hogy milyen hatalmas kulturális és történelmi mult részesei vagyunk mi, akik ma e régi boltives falak között dolgozunk és folytatjuk azt a munkát, amelyet közel négyszáz évvel ezelőtt, ugyancsak erdélyi katolikus ifjak itt elkezdtek. Ezért nő és erősödik bennünk az önérzetes büszkeség érzése, ezért érezzük egyre tisztábban és határozottabban, hogy nekünk nem csak szabad, de büszkének kell lennünk arra, hogy ennek az intézetnek a tagjai közé tartozhatunk.

Amikor a nagy fejedelem és lengyel király a jezsuita főiskola mellett ennek az intézetnek alapját megvetette, azt akarta, hogy az ő nyugtalan, zaklatott életü Erdélyében legyen egy hely, ahol a tudásra szomjas ifjak – szegények és gazdagok egyaránt – otthonra találnak s békésen dolgozhatnak, gyarapodhatnak a tudományban, hogy aztán később rajtunk keresztül a műveltség termékeny erői egész Erdélyben kiáradjanak.

Nagy szüksége, mérhetetlen fontossága volt

ennek az alapításnak, mert olyan viharok közt vergődött Erdély, amelyek a kultura virágzásának éppen nem kedveztek s veszélyek közt hanyódott minden kultúrális érték, ami katolikus volt.

Csodálatos találkozása a dolgoknak, de sokban érthető is, hogy éppen a ma vezető nemzedék állit maradandó, kőbe vésett emléket Báthory István fejedelemnek; mert volt-e kor Erdély multjában, amelyik megrendítőbb erővel idézné emlékezetbe Báthory Istvánnak fajaért és vallásáért végigharcolt, nehéz küzdelmeit?

Jól tudjuk, hogy a mult kötelez! A fejedelem emléke s a mi közelállásunk az ő emlékéhez, nemcsak büszkévé tesz és tehet bennünket, hanem kötelességeket is ró reánk. Mély hálával tartozunk ezért katolikus vezetőinknek is ez emlék felállítatásáért.

Kötelességünk tudatában és hálánk kifejezésül ígérjük, hogy e falak között szerzett minden tudásunkkal odaadóan akarunk dolgozni és mindig hűek akarunk maradni eszményeinkhez s ezek: hitünk s fajunk megtartása s védelmezése!

Kedves Testvérek! Ezeknek a szent eszméknek a szolgálatában, Báthory lábainál fogadalmat teszünk, hogy az ő érényeit fáklya gyanánt hordozzuk magunk előtt mindig, s mint egyházunk hű gyermekei s országunk lojális alattvalói, lelkesedésünk egész hevével fogunk – minden erőnköt megfeszítve – dolgozni, a magunk, egyházunk és országunk boldogulására!!

*

A beszédek elhangzása után a leleplezési ünnepségen is végig jelenlevő püspök urunk fran-

cia nyelven meleg szavakkal üdvözölte a lengyel kormány képviselőit, amit a követségi titkár ugyancsak francia nyelven köszönt meg.

Az intézeti énekkar záróéneke után az emelkedett szellemű emlékűnnepély déli 1 órakor véget ért.

... az ügyelők mely szavakkal üdvözölte a lelkével
Körmény köztársaság mint a követendő útjak utána
csak francia nyelvűen készült meg az újuladnak
... Az intézeti emléket ismertetve után az
emlékbeztől szellemi emlékművel helyi örök

... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a

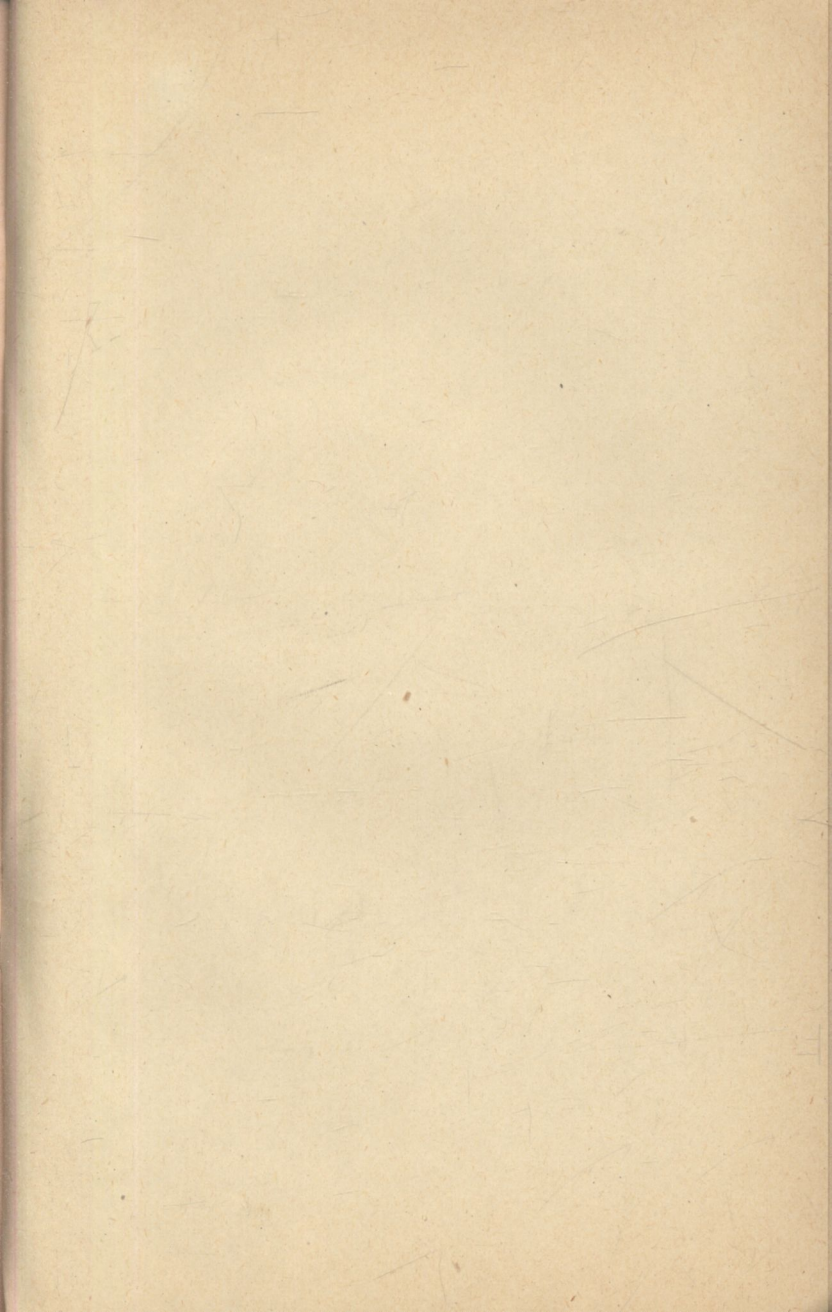

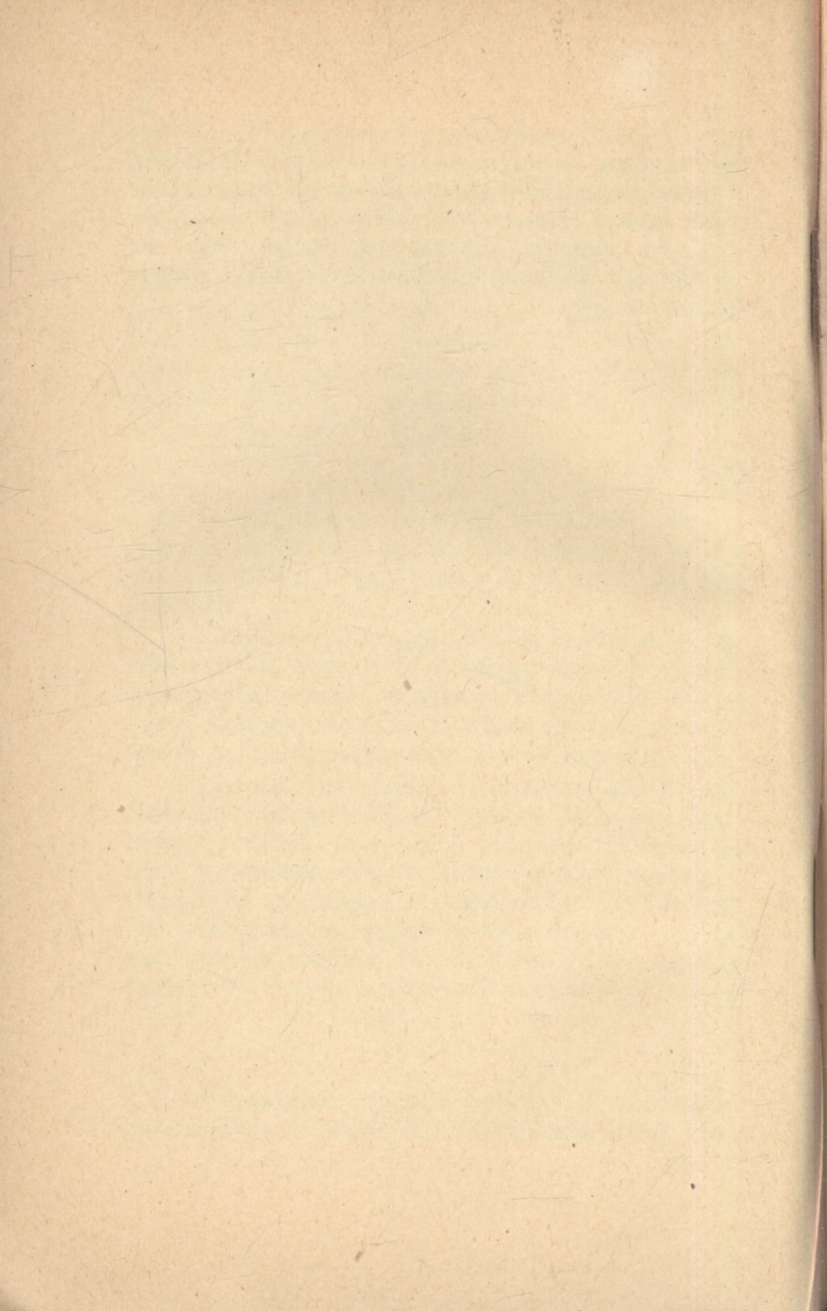
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a

Kötelességünk tudatában és hitünk kifejezésé-
vel ismét, hogy a felek között szerzett minden
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a

Kedves Testvéreim! Ezeknek a szent szavak-
nak a szolgálatában, Réthory lábainál fogva
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a

A beszéd elhangzása után a lelkész
... emlékeztetőnk az ő emlékeztetőnk a

Cenzurat!
